

פרק תשיעי: ההתיישבות בעבר הירדן בשנת השמיטה תרנ"ו

רוב נציגי האגודות המיישבות הגיעו לעבר הירדן במהלך השנים תרנ"ה-תרנ"ו, והחלו בפעולות בנייה ועיבוד. לאחר שנים של קשיים, נראה היה שהוקמה תשתית שתביא לידי ביסוס ההתיישבות במקום.

כ"ט באלול תרנ"ה אף פורסם בחבצלת, שבחורן עסקו עד עתה בעיקר בטיפוח המשתלה, אולם "לשנה הבע"ל [הבאה עלינו לטובה] לשנת השבע יחלו פה בידיים חרוצות וכבר דרש הגנן ה' כהן לשלוח לו מראל"צ ומפ"ת [מראשון לציון ומפתח תקווה] המכונות הגדולות לפתוח ולשדד האדמה, לנטיעת בירות [=פרדסים]".⁷²⁹

ביום ח' בחשוון תרנ"ו, שבת פרשת לך לך, התפללו בבית הפקידות בסאחם יותר מעשרים פועלים, בעלי מלאכה ונציגי האגודות "בפעם הראשונה - מיום עזבו אבותינו". בתקופה זו יזם אדם רוזנברג הקמת ועד פועל לכלל יישובי החורן, בשיתוף עם פקידי הברון, לשם יצירת שיתוף פעולה מקצועי והתיישבותי. הוועד הוקם בח' בכסלו תרנ"ו, כשאדם רוזנברג משמש כיושב ראש ויחיאל ברקוביץ כמזכיר.

בפועל נעשתה ההתיישבות במקום והעבודה החקלאית בשנת תרנ"ו כדלהלן:⁷³⁰

בית הפקידות בסאחם אל ג'ולן בסוף שנות ה-30

729. חבצלת, כ"ט באלול תרנ"ה (18.9.1895), עמ' 422. וראו לעיל הע' 364.

730. רוזנברג, ההתיישבות בחורן, עמ' 114-130; הנ"ל, מכתב מירושלים, עמ' 311-313; אילן, הכמיהה, עמ' 213-229. תצלום בית הפקידות בסאחם אל ג'ולן ומפת ההתיישבות בעבר-הירדן, לקוחים מאילן, שם, עמ' 185, 250. באדיבות משפחת אילן והוצאת יד בן-צבי.

האגודה	השטח	הגעת הנציגים
שבי ציון		החלה כבר בטבת תרנ"ה לטפל בהתיישבות במקום, כשהאדמה תעובד בידי פועלים יהודים עד בוא החברים.
חובבי ציון מס' 1 בשיקגו	6,000 דונם בגילין ובמוזירע	אדר תרנ"ה ליפו חשוון תרנ"ו לגולן אביב תרנ"ז נציגים נוספים
אגודת מונטריאול	4,000 דונם ל-30 חברים	קיץ 1895
עזרה מצר - מרומניה ובלגריה	ב-4.10.95 פגשו בשייד באיסטנבול	הגיעו ב-21.11.1895 לשטח
אחוות ישראל ממנצ'סטר דאבלין	10,000 דונם	שלחה נציגים באייר תרנ"ה לקבוע את תוכנית ההתיישבות, ועם חזרתם לאנגליה כחודש אחר כך חיסלו ראשי האגודה את עסקיהם והתכוננו לעלות לחורן. מאי 1896 הגיעו 2 נציגים
אגודת אחים מיאקטרינוסלב	4 נציגים 5,916 דונם	קיץ תרנ"ו
אגודת גלאזו	6,000 דונם	לא הגיעו
חובבי ציון באנגליה		ביטלו את הקניה

731. יהושע בן-אריה דיווח באייר תרנ"ה: שבי ציון בניו יורק - תפארת בנימין, נטעו: 16,400 תותים, 8000 גפני מאלגה (אצ"מ 25\39 A).

732. . וראו במכתבו של ברזילי לזלמן אפשטיין מאדר תרנ"ו: "מסאחם בגולן השגנו אתמול מאת מר אדם ראזענברג הידיעות האלו: "נאחזו פה איזו משפחות מאגודת "עזרה מצר" מרומניא דהיינו חמשה הם עומדים לבנות בתים קטנים לצורך השעה, וכבר נטעו ערך 2000 תותים וגם עומדים לנטוע עוד כמספר הזה וערך 6000 גפנים. אני בניתי חצר מוקף חומה כעין חצר הפקידות בכאן בתים לדורים לדירה, גורן, רפתים ואורות קניתי סוסים ושורים לעבודת האדמה נטעתי 3000 תותים, ועומד לנטוע עוד 13000 גם 8000 גפנים לכרם

העבודה החקלאית	תחילת העבודות	
בהמשך תרנ"ו גידר את השטח והעסיק גנן רועה ועגלון. ⁷³¹ רכשו מחרשות ומכונות מאמריקה. בקיץ תרנ"ו גרמו בדואים נזק לכרם. בקיץ תרנ"ו עסקו בקציר: חיטה, תלתן אפונה שומשום, איסוף הקש הרב בשדות, גיזום העצים ובהכשרת שטחים לנטיעת חורף תרנ"ז		
באביב תרנ"ו ניסיון להתחלת בנייה ולחריש במקום	בחשוון תרנ"ו הגיעו לגולן	
הנציג אדם רוזנברג יטע בחורף 1897 נטיעות	אמצע 1896	
חורף תרנ"ו קבוצת חלוץ נטעה בפיקוח האגרונום חיים כהן ובעזרת עובדיו 5,000 תות, 10,000 גפנים זיתים הקבוצה הרומנית: 5 משפחות 25 עובדים במאי הגיעו 4 משפחות נוספות. בתרנ"ו: נטיעת גפנים, זיתים, תות, שעורה, תירס, תפוחי אדמה שעועית ירוקה. מאי 1896 חברי 'נחלת משה' הבולגרים 8 משפחות ועוד יחידים. נטעו עצים ובעיקר במזרע. כן זרעו שומשום ובצל ⁷³²		
החלקות עובדו עד אז בידי אריסים		

שייד, שביקר כאמור במקום בשנת תרנ"ו, ציין בהרצאה, בשנת תרנ"ז, את 260,000 העצים שנטע חיים כהן בגולן.⁷³³

הכולל של אגודתי וגם זרעתי שעון[רים] <---> לסוסים ואטע עוד זתים וכהנה" (אצ"מ 22\A25, עמ' 488). יהושע בן-אריה דיווח בכ"א באייר תרנ"ו: "הרומנים עזרת צר נחלת משה נטעו גפני מלאגה: 8000 זתים: 700 תותים 4000 שעורים: 100 מיד תפוחי אדמה: 400 רוטל פיסאלית 20 קילו פאפישועס 21 קילו ועוד אבטיחים, שומשום ומיני ירק. רוזנברג מנהל ומשגיח ובמקום 25 עובדים" (אצ"מ 39\A25).
733. אילן, הכמיהה, עמ' 238. וראו שם, הע' 250, שהיה מי שציין 371 אלף עצים, וכנראה צירף את עצי הסרק.